

*Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej
„France – Pologne. Contacts, échanges culturels, représentations
(fin XVIe–fin XIXe siècle)”, Warszawa 16–18 X 2014*

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2014.071>

W dniach 16–18 października 2014 roku, w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, odbyła się konferencja naukowa poświęcona historii relacji polsko-francuskich, która została zorganizowana przez *Centre d'Etudes des Mondes Moderne et Contemporain*, działające przy Uniwersytecie Bordeaux-Montaigne, oraz Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, we współpracy z Ośrodkiem Kultury Francuskiej i Studiów Frankofońskich Uniwersytetu Warszawskiego, przy wsparciu finansowym programu POLONIUM oraz L'Institut universitaire de France. Spotkanie badaczy z Francji i Polski objęła swoim patronatem Ambasada Francji.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał Dyrektor Muzeum Pałacu Króla Jana III – Paweł Jaskanis, który przywitał gości zgromadzonych w Sali Białej Pałacu oraz poprosił Ambasadora Francji – Pierre’a Buhlera o wygłoszenie przemówienia inauguracyjnego. Pan Ambador podkreślił wagę relacji polsko-francuskich w przeszłości i zwrócił uwagę słuchaczy na współczesne stosunki pomiędzy dwoma krajami, które współpracując ze sobą, kształtują oblicze Unii Europejskiej. O zabranie głosu został także poproszony Paul Gradwohl, Dyrektor Ośrodka Kultury Francuskiej i Studiów Frankofońskich, który zwrócił uwagę na aspekt kulturowy wzajemnych relacji polsko-francuskich.

Wprowadzenia naukowego do tematyki konferencji dokonali dr hab. Jarosław Dumanowski, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz prof. Micheal Figeac z Université Bordeaux-Montaigne, którzy wyrazili zadowolenie z bogactwa problemów podjętych przez badaczy z Polski i Francji. Zgłoszone referaty objęły bowiem swoim zakresem ponad trzysta lat relacji polsko-francuskich, omawianych z perspektywy koronowanych głów, ambasadorów, konsulów i sekretarzy, przedstawicieli arystokratycznych i szlacheckich rodów, wojskowych, uczonych, literatów, preceptorów i misjonarzy. Podczas trwającej trzy dni konferencji głos zabrało aż dwudziestu czterech referentów z Polski i Francji.

Panel otwierający konferencję dotyczył królowych francuskich w Polsce. Lucien Bely (Université Paris IV Sorbonne) przedstawił okoliczności związane z małżeństwem Ludwiki Marii Gonzagi z królem Władysławem IV oraz jej podróżą do Rzeczypospolitej jako królowej Polski, w referacie „Louise-Marie de Gonzague: un mariage, un voyage, des témoignages”. Rzeczypospolita była krajem pobudzającym ciekawość i wyobraźnię Francuzów. Wynikiem tego zainteresowania są liczne świadectwa, między innymi kardynała de Retz, Pierre’a Desnoyers, Jeana Le Laboureur, Tallemanta des Réaux, Berlize czy Ménestriera, do których odnosił się Bely w swoim referacie.

Géraud Poumarède (Université Bordeaux-Montaigne) w referacie „Marie-Casimire de Lagrange d’Arquien sous le regard des ambassadeurs de Louis XIV” przywołał czarną legendę dotyczącą królowej Marysienki, powielaną przez jej francuskich krytyków, a znaną między innymi z pamiętników Saint-Simona. Celem referatu było przedstawienie

genezy tych surowych i negatywnych opinii na temat królowej poprzez analizę korespondencji wychodzącej spod pióra ambasadorów francuskich przebywających na dworze polskim.

W referacie Juliusza Chrościckiego (Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk) podjęty został temat apartamentów królowej Ludwiki Marii Gonzagi w Pałacu Kazimierzowskim w Warszawie, będącym jej letnią rezydencją, w której sypialniach zmarła 10 maja 1667 roku. Referat został oparty na opisach obiektów sporządzonych na potrzeby pośmiertnego inwentarza dobytku królowej.

Drugi panel dotyczący przedstawicieli Francji w Polsce otworzył referat Marie-Louise Pelus-Kaplan (Université Paris VII Denis Diderot), którego tematem był francuski urząd konsularny w Gdańsku i jego znaczenie dla stosunków polsko-francuskich. Pelus-Kaplan odniosła się do badań Edmunda Cieślaka dotyczących rezydentów francuskich w Polsce. Skupiła się jednak na początkach istnienia konsulatu w Gdańsku, stanowiących kwestię pomijaną w historiografii francuskiej. Bazując na korespondencji politycznej Francji z Gdańskiem, przedstawiła ewolucję funkcji konsula od utworzenia urzędu w roku 1610, aż do początku epoki Ludwika XIV.

Celem referatu Igora Kraszewskiego (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) było przedstawienie obrazu Rzeczypospolitej w burzliwych czasach potopu szwedzkiego, jaki został nakreślony w korespondencji dyplomatycznej Pierre'a des Noyers, sekretarza królowej Ludwiki Marii Gonzagi.

Eric Suire (Université Bordeaux-Montaigne) podjął temat Zgromadzenia Misji, powołanego do działania w Paryżu przez Wincentego à Paulo w 1625 roku. Misjonarze, potocznie zwani lazarystami, zostali sprowadzeni do Warszawy w 1651 roku przez królową Ludwikę Marię Gonzagę. Celem referatu było przedstawienie losów młodej kongregacji, która działając w oddaleniu od Francji, w obliczu licznych problemów, w tym trudności finansowych, stawiała sobie ambitne cele do realizacji.

Pierwszy dzień obrad zakończył panel poświęcony dziedzicom korony francuskiej, zasiadającym na polskim tronie.

Nicolas le Roux (Université Lyon II) w referacie „Henri au pays des Sarmates” skupił się na przedstawieniu okoliczności i warunków, które doprowadziły do elekcji Henryka Walezego na króla Polski. Le Roux

przedstawił ocenę postaci zaangażowanych w kampanię dyplomatyczną mającą osadzić Walezego na tronie polskim, a także zaprezentował obraz Rzeczypospolitej, który wyłania się z lektury francuskich publikacji z lat 1573–1574.

Teresa Malinowska (Université de Paris X Nanterre) przedstawiła wybór Henryka Walezego na tron Rzeczypospolitej jako wydarzenie nie tylko polityczne, ale też kulturowe. Okres elekcji i krótkiego panowania Walezego zaowocował nagłym wzrostem zainteresowania Rzeczpospolitą w tekstach ukazujących się w druku w języku francuskim. Malinowska zaprezentowała sposób, w jaki francuscy autorzy publikacji z lat 1572–1576 odnoszą się do różnic ustrojowych i kulturowych pomiędzy Rzeczpospolitą a Francją.

Referat Iwony Dackiej-Górzyńskiej (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk) dotyczył przedstawicieli elity francuskiej pochowanych w Kościele Świętego Krzyża w Warszawie w XVII i XVIII wieku. Kościół ten prowadzony przez lazarystów skupiał wokół siebie „kolonię francuską”. Punktem wyjścia do badań nad polsko-francuskimi relacjami społecznymi i politycznymi były zarówno inskrypcje nagrobne, jak i księgi metrykalne.

Drugi dzień konferencji rozpoczął panel poświęcony relacjom pomiędzy dwoma krajami – Polską i Francją.

Daniel Tollet (Université Paris IV-Sorbonne) przedstawił w swoim referacie sylwetkę *Filipa Le Masson Duponta* jako francuskiego *obroncę chwały* Jana III Sobieskiego. Dupont towarzyszył polskiemu królowi na wielu polach bitewnych, brał udział w misjach dyplomatycznych, a po śmierci Sobieskiego ofiarował się w służbę królowej Marysieńce. W ostatnich latach życia spisał *Pamiętniki do historii życia i czynów Jana III Sobieskiego, króla polskiego*, chcąc przeciwstawić się w nich negatywnym opiniom dotyczącym Sobieskiego i Rzeczypospolitej, szerzonym między innymi przez byłego sekretarza Marysieńki – François Paulina Dalairaca.

Referat Agnieszki Jakuboszczak (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) dotyczył obrazu Francji, jaki wyłania się z artykułów umieszczonych w „Kurierze Polskim” w latach 1729–1760. Przedstawione zostały typy źródeł, z których czerpano bieżącą wiedzę o wydarzeniach we Francji, oraz tematy poruszanych zagadnień. Na podstawie opinii redaktorów „Kurierza Polskiego” Jakuboszczak podjęła analizę pozycji Francji na tle innych ośrodków europejskich.

Piotr Ugniewski (Uniwersytet Warszawski) podjął temat propagandowego wizerunku Ludwika XVI i Stanisława Augusta Poniatowskiego, jaki kształtował się w prasie międzynarodowej w latach 1775–1788, przedstawiając zarówno elementy wspólne dla obu monarchów, jak i odpowiadając na pytanie, kto inspirował propagandowe działania w prasie i do jakich środowisk były one adresowane.

Temat kolejnego panelu stanowiła wymiana kulturowa. Jarosław Dumanowski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) przedstawił sylwetki Paula Tremo i Wojciecha Wielądka w kontekście odmiennych modeli recepcji francuskiej kultury kulinarnej w Polsce w XVIII wieku. Tremo, kuchmistrz Stanisława Augusta i autor obiadów czwartkowych, fascynował się kuchnią polską, jednak dania mające nawiązywać do dawnego, sarmackiego stylu przedstawiał w nowej, złagodzonej odsłonie. Wielądko w 1783 roku przetłumaczył francuską książkę kucharską *La cuisinière bourgeoise*, którą wydano pod tytułem „Kucharz doskonały”. Francuskie dzieło kuchni mieszczańskiej przedstawiono jako wzór dla polskiej kuchni magnackiej i szlacheckiej.

Marek Dębowski (Uniwersytet Jagielloński) przedstawił konteksty francuskie w teatrze polskim epoki Stanisława Augusta. Zaznaczył, że w historii teatru polskiego wydarzeniem przełomowym było powstanie w 1725 roku pierwszego profesjonalnego teatru, w którym wystawiano sztuki w języku polskim. W tym czasie, w środowisku intelektualnym, na które duży wpływ miała kultura francuska, powstał projekt teatru publicznego. Został on jednak wprowadzony w życie dopiero, gdy na tronie polskim zasiadł Stanisław August Poniatowski. W 1765 roku odbył się spektakl inauguracyjny działalności Teatru Narodowego, który odwrócił się od tradycji teatru jezuickiego i estetyki barokowej, a czerpał inspiracje z komedii francuskiej.

Dorota Dias-Lewandowska (Biblioteka Narodowa) podjęła temat sukcesu francuskiego szampana w Polsce na początku XIX wieku na podstawie korespondencji prowadzonej przez wysłanników domów szampana i dokumentację dotyczącą sprzedaży francuskich trunków. Polskim gustom odpowiadały wina słodkie i likierowe, przypominające węgierskie tokaje. Analiza korespondencji z domu szampana Clicquot oraz zwiększony im-

port wytrawnych win pokazuje jednak, że na początku XIX wieku doszło do zmiany gustów.

Referat Caroline Le Mao (Université Bordeaux-Montaigne) dotyczył Paula Bigota de Morogues, francuskiego preceptora, który służył księciu Kurlandii w latach 1788–1797 i towarzyszył mu w długiej podróży przez Wrocław, Berlin, Warszawę, Moskwę i Sankt Petersburg. Wyprawa została opisana przez Bigota de Morogues w liczącym ponad 1800 stron rękopisie. W referacie przedstawiono obserwacje dotyczące Rzeczypospolitej, widzianej oczyma francuskiego preceptora obracającego się w sferach arystokratycznych.

Stanisław Roszak (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) przedstawił Francję widzianą oczyma młodego litewskiego szlachcica, Józefa Jerzego Hylzena, na podstawie pozostawionego przez niego diariusza podróży z lat 1752–1754. W Grand Tour Hylzena nie mogło zabraknąć Paryża, to właśnie pobytowi w tym mieście był w szczególności poświęcony referat. W dzienniku opisano poszukiwanie mieszkania w Paryżu, spotkania z polskimi szlachcicami, uczęszczanie na zajęcia z szermierki, jazdy konnej, rysunku, tańca czy architektury. Pobyt w Paryżu, zakończony w 1754 roku, przyniósł szlachcicowi korzyści związane nie tylko z poznaniem zwyczajów francuskiego dworu, ale przede wszystkim z zawarciem znajomości, które owocowały w przyszłości – między innymi z przyszłym królem, Stanisławem Augustem Poniatowskim.

Marguerite Figeac (Université Bordeaux-Montaigne) przedstawiła sylwetkę Pierre’a Samuela Du Ponta de Nemours, osobistego sekretarza króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, oddelegowanego w 1774 roku do pełnienia funkcji sekretarza Komisji Edukacji Narodowej. Celem referatu było przedstawienie fizjokratycznych koncepcji Du Ponta dotyczących oświaty oraz jego roli w Komisji Edukacji Narodowej.

Wymiana artystyczna stanowiła przedmiot ostatniego panelu tego dnia obrad. Wystąpienie Thierry’ego Franza (Université de Lorraine) dotyczyło studiów nad kulturą materialną i sztukami dekoracyjnymi powstałymi w czasie pobytu Stanisława Leszczyńskiego w pałacu w Nancy. Porównanie elementów dekoracyjnych tworzonych na dworze w pierwszych dekadach XVIII wieku wskazuje na zerwanie z wcześniejszym stylem, któremu hołowali poprzedni władcy lotaryńscy Leopold i Franciszek III, a także

pozwała dostrzec oryginalność elementów ozdobnych i ich wschodni, egzotyczny rodowód.

Paweł Ignaczak (Muzeum Narodowe w Poznaniu) przedstawił wyobrażenia dotyczące Rzeczypospolitej w kontekście prac Jana Piotra Norblina, który przybył do Polski w 1774 roku na zaproszenie Adama Kazimierza Czartoryskiego. Norblin podjął w swoich dziełach tematykę uznawaną do tej pory za mało interesującą przez innych francuskich artystów: kreślił rysunki rodzajowe z życia wsi i miasteczek. Wśród jego prac można znaleźć zarówno te realistyczne, jak i mieszające rzeczywistość i fantazję. Celem referatu było ukazanie źródeł i konsekwencji takiej postawy artystycznej.

Trzeci dzień obrad rozpoczął się panelem zatytułowanym „Polacy we Francji, Francuzi w Polsce na początku XIX wieku”.

Referat Michaela Figeaca (Université Bordeaux-Montaigne) dotyczył arystokracji polskiej w Paryżu w pierwszej połowie XIX wieku na przykładzie Potockich, Poniatowskich i Czartoryskich. W szczególności skupiono się na nieruchomościach posiadanych przez książęce rodziny. Paryskie siedziby odgrywały rolę prestiżową, ale stawały się także ośrodkami życia towarzyskiego i kulturalnego, jak w przypadku Salonu Heleny Potockiej, oraz miejscami pamięci narodowej i myśli niepodległościowej, jak Hotel Lambert należący do Czartoryskich. Przedstawiono także finansowe aspekty utrzymania nieruchomości w Paryżu przez polskie rodziny arystokratyczne.

Remigiusz Forycki (Uniwersytet Warszawski) w referacie „Balzac en Pologne russe” przedstawił historię małżeństwa słynnego francuskiego pisarza z Ewelina Hańską, polską wielbicielką jego dzieł. Honoriusz Balzac, podążając za głosem serca odbył w latach 1847–1850 dwukrotnie podróż do Wierchowni na Ukrainie i po uzyskaniu zgody cara, poślubił Hańską. Pierwszą z wypraw Balzac opisał w dziełku *Podróż do Polski*, opublikowanym dopiero w 1927 roku.

Referat Krzysztofa Rutkowskiego (Uniwersytet Warszawski) dotyczył wykładów Adama Mickiewicza prowadzonych w Collège de France w latach 1840–1844 w katedrze literatury słowiańskiej. Specyfika wystąpień Mickiewicza polegała na tym, że były one każdorazowo improwizowane. Były wręcz „występami”, podczas których wieszcz urzeczywistniał projekt poezji czynnej. Rekonstrukcja i edycja prelekcji paryskich Mickiewicza sta-

nowi badawczy postulat, wymagający odszukania stenogramów i notatek z wykładów, sporządzanych przez słuchaczy wielu narodowości oraz wysłanników różnych instytucji (na przykład policji).

Claire Staimer (Service du Patrimoine et de l'Inventaire, Aquitaine) podjęła temat rewolucji technologicznej w budynkach związanych z produkcją wina. Celem referatu było przedstawienie roli rodziny Skawińskich, zarządców prestiżowych chateaux w Medoc, w procesie modernizacji kultury winorośli oraz winifikacji. Skawińscy dobrze zintegrowali się ze społeczeństwem bordoskim, odnosili liczne sukcesy i byli nagradzani za wynalazki usprawniające produkcję wina.

Na zakończenie Jarosław Dumanowski oraz Michael Figeac dokonali podsumowania problemów i postulatów badawczych, podniesionych w trakcie trzech dni obrad dotyczących relacji polsko-francuskich. Organizatorzy zapowiedzieli publikację referatów w tomie pokonferencyjnym.

Marta Sikorska (Toruń)